

شیوه های نوین تامین مالی تعاونی‌های تولیدی و تجاری

امیررضا سوری، عضو هیات علمی موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی

ایران

در هر کسب و کاری سرمایه به عنوان یکی از مهمترین عوامل تولید به شمار رفته و کارآفرینان و سرمایه‌گذاران برای تولید محصول و یا ارائه خدمات خود نیازمند تأمین سرمایه لازم یا تامین مالی می‌باشند. در همین راستا بدست آوردن سرمایه و تامین مالی برای راه اندازی کسب و کار و توسعه آن همواره به عنوان چالش جدی برای کارآفرینان و صاحبان بنگاه‌های تولیدی مطرح بوده است. صاحبان بنگاه‌های تولیدی برای شروع و ادامه فعالیت خود و در واقع بقای کسب و کار مورد نظر نیازمند تأمین سرمایه لازم می‌باشند. این سرمایه می‌تواند از طرق مختلفی تأمین شود. توانایی بنگاه در مشخص ساختن منابع مالی بالقوه برای تهیه سرمایه به منظور سرمایه‌گذاری و تهیه برنامه‌های مالی مناسب از عوامل اصلی رشد و پیشرفت یک کسب و کار به شمار می‌آیند. منابع مالی یک بنگاه می‌تواند از طریق صاحبان و سهامداران آن (منابع داخلی - سود تقسیم نشده) و یا از طریق منابع خارجی که منابعی به جز از سرمایه سهامداران می‌باشد، تأمین شود.

بنگاه‌ها به منظور تأمین سرمایه بیشتر برای ادامه فعالیت و همچنین رشد و شکوفایی خود معمولاً به سوی بازارهای مالی روانه می‌شوند. این بازارها می‌توانند منابع متعدد مالی را با قیمت‌های مشخص در اختیار کارآفرینان و صاحبان بنگاه‌ها قرار داده و نیازهای مالی کوتاه مدت و بلندمدت آنها را به صورت متنوع مرتفع سازد.

شناسایی کامل و اساسی راه‌های تامین مالی تعاونی‌ها در هر کشور، بدون توجه به زیرساختها، و پایه‌ها و نهادهای مالی امکان پذیر نیست. در این راستا توسعه تعاونی‌ها در هر کشور جدای از توسعه و تنوع نهادهای مالی و دگردیسی در شیوه‌های مختلف تامین مالی آن کشور نبوده است. در سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی بر توسعه بخش تعاون تاکید کرده است به ویژه اینکه براساس این سیاست‌ها می‌بایست سهم بخش تعاونی در اقتصاد ملی تا پایان برنامه پنجم توسعه به ۲۵ درصد از اقتصاد ملی برسد.

امروزه همسو با تغییراتی که در ابعاد جهانی در شیوه های تجارت و مبادله پدید آمده است، تعاونی ها نیز به منظور غلبه بر محدودیت ها و مشکلات ساختارهای سنتی، مدل ها و ساختارهای نوینی را جهت رویارویی با شرایط جدید تجربه می کنند.

با توجه به مشکلاتی که تعاونی های سنتی با آن مواجه اند نظیر محدودیت منابع مالی اعضاء و تحمیل فشار بیش از اندازه، مشکلات مربوط به حفظ عایدات و درآمدها، افزایش هزینه ها و نیازهای سرمایه ای، عدم افزایش نسبت و ارزش حق عضویت سبب شده است مدل های سازمانی جدید در جهت رفع این نواقص و پاسخگویی به مقتضیات بازار رقابتی در دهه های اخیر در حوزه تعاون توسعه یابند.

مدل های سازمانی تعاونی شامل تعاونی های سنتی، تعاونی های سرمایه گذاری نسبی، تعاونی های عضو- سرمایه گذار، تعاونی های نسل جدید، تعاونی های واحدهای مستقل با سرمایه در حال افزایش، تعاونی های سهامی- سرمایه گذار و تعاونی های تبدیل شدن به شرکت های سرمایه محور می باشد و آنها را می توان بر مبنای تعریفی که از حق مالکیت ارائه می شود و براساس نحوه تخصیص این حق به عواملی که به طور قراردادی با شرکت در ارتباط هستند (اعضا، حامیان، سرمایه گذاران خارجی)، از یکدیگر متمایز ساخت.

در خصوص مدل های سازمانی اگر مدل تعاونی های سنتی و مدل تعاونی های تبدیل شدن به شرکت سرمایه محور را دو سر یک پیوستار در نظر بگیریم، مدل های تعاونی های سرمایه گذاری نسبی، تعاونی های عضو- سرمایه گذار، تعاونی های نسل جدید، تعاونی های واحدهای مستقل با سرمایه در حال افزایش و تعاونی های سهامی- سرمایه گذار از جمله مدل های جدیدی هستند که در میانه این طیف جای می گیرند.

هر چند با اصلاحاتی در مدل سنتی و با بکارگیری مدل های فوق به جای تبدیل کامل آن به مدل سرمایه محور، محدودیت های سنتی مربوط به حق مالکیت کم می شود و روند تامین مالی تعاونی ها تسهیل می شود، اما ساختارهای جدید نیز می توانند، هزینه هایی را به سازمان تحمیل کنند. به طور خاص، اعضا ممکن است مجبور به تسهیم سود و در نهایت حق مالکیت و نظارت خود با سرمایه گذاران خارجی شوند که لزوماً عضو تعاونی نیستند و بدین ترتیب واگرایی منافع ایجاد شود. تعارض اهداف حداکثر نمودن منافع بازگشتی به سرمایه گذاران یا به اعضا می تواند از دیگر پیامدهای

بکارگیری مدل‌های فوق باشد. از این رو تغییرات و پیامدهایی که در نتیجه طراحی مجدد ساختاری و سازمانی رخ می‌دهد، همواره باید مدنظر مدیران تعاونی‌ها قرار گیرد.

با ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و قوانین مرتبط با آن و تاکید آن به افزایش سهم بخش تعاونی در اقتصاد کشور به ۲۵٪ تا آخر برنامه پنج ساله پنجم تغییرات بنیادی در تعاونی‌ها به وجود آمد و سعی شد چارچوب مدل‌های سنتی در حوزه تامین مالی داخلی و خارجی شکسته و به سمت مدل‌ها و استراتژی‌های نوین تامین مالی تعاونی‌ها روی بیاورد. در این رویکرد در حوزه تامین مالی داخلی و از طریق سرمایه سهمی اعضا کلیه شرکت‌ها و اتحادیه‌های تعاونی مجاز شدند در بدو تاسیس یا هنگام افزایش سرمایه تا سقف ۴۹٪ سهام خود را با امکان اعمال رای حداکثر ۳۵٪ کل آراء و تصدی کرسی‌های هیات مدیره به همین نسبت به شرط عدم نقض حاکمیت اعضا و رعایت سقف معین برای سهم و رای هر سهامدار غیرعضو که در اساسنامه معین می‌شود به اشخاص حقیقی یا حقوقی غیرعضو واگذار نمایند. این امر برای اشخاص غیرایرانی نیز با رعایت مقررات حاکم بر سرمایه‌گذاری خارجی مجاز شد. در مجمع عمومی انواع اتحادیه‌های تعاونی نیز میزان رای اعضا متناسب با تعداد اعضا و میزان سهام یا حجم معاملات آنها با اتحادیه یا تلفیقی از آنها وفق اساسنامه تعاونی تعیین گردید.

علاوه بر این، تدابیر لازم جهت تاسیس تعاونی‌های جدید در قالب شرکت سهامی عام با محدودیت مالکیت هر یک از سهامداران به سقف معینی که حدود آن به تفصیل در قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه و اجزاء سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی تعیین شده است، پیش‌بینی شد و محدودیت حاضر از حضور تعاونی‌ها در تمامی عرصه‌ها از جمله بانکداری و بیمه رفع شد.

در حوزه تامین مالی خارجی نیز دولت موظف شد از تشکیل و توسعه تعاونی‌ها از طریق روش‌هایی از جمله تخفیف مالیاتی، تخفیف حق بیمه سهم کارفرما، ارایه تسهیلات اعتباری حمایتی به وسیله کلیه موسسات مالی کشور حمایت کند و از هرگونه دریافت اضافی تعاونی‌ها نسبت به بخش خصوصی پرهیز نماید.

در این راستا همچنین مقرر شد، صندوق تعاون که به عنوان یک موسسه اعتباری پشتیبان بخش تعاون فعالیت می‌کرد و از منابع ناچیزی نسبت به بانک‌ها برخوردار بود به بانک توسعه تعاون تبدیل شود لذا بانک توسعه تعاون با سرمایه اولیه معادل پنج هزار میلیارد ریال از محل حساب ذخیره ارزی توسط دولت برای تامین منابع سرمایه‌ای بخش تعاون تشکیل شد و کلیه شعب صندوق تعاون با کلیه امکانات، دارایی و نیروی انسانی به بانک توسعه تعاون واگذار شد.

با تحولاتی که در بالا ذکر شد می‌توان گفت مدل سازمانی تعاونی‌ها در ایران از مدل سنتی به مدل تعاونی‌های سهامی - سرمایه گذار که هم اکنون در کشورهای با بنیان‌های نظری و عملی قوی در حوزه تعاون بکار برده می‌شود تبدیل شده است. در این مدل تعاونی‌ها، سرمایه‌گذاران غیر عضو در کنار اعضای تعاونی، حق مالکیت دریافت می‌کنند و گروه‌های مختلف سهام در این تعاونی‌ها ایجاد می‌شوند که ممکن است حقوق متفاوتی از جنبه نرخ بازگشت، تحمل ریسک، میزان کنترل، قابلیت باز خرید و قابلیت انتقال برای دارندگان آن به همراه داشته باشند.

بر اساس آنچه عنوان شد جهت تامین منابع مالی لازم جهت تعاونی‌های تولیدی و تجاری راهکارهای زیر جهت تسریع در کاربرد شیوه‌های نوین تامین مالی تعاونی‌های تولیدی و تجاری در ایران قابل ارایه است:

۱- از آنجا که در کشورهای مختلف تعاونی‌ها بسته به شرایط حاکم در این کشورها و میزان آزادی عملی که در اختیار دارند، روش‌های متنوعی را به منظور غلبه بر مشکلات مالی و مدیریتی خود استفاده می‌کنند لذا مناسب است وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی با همکاری وزارت صنعت، معدن و تجارت با ایجاد کانون‌های مشاوره طریقه استفاده از یک یا ترکیبی از این شیوه‌های نوین تامین مالی را به تعاونی‌ها آموزش دهد.

۲- با توجه به اینکه بسته به نوع تعاونی و ابزارهای نوین مالی، مواردی باید در اساسنامه تعاونی‌ها تعیین و مشخص شود، مناسب است که کارشناسان وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی با همکاری وزارت صنعت، معدن و تجارت راهنمایی‌های لازم را در تدوین اساسنامه به تعاونی‌ها نمایند البته بهتر است جهت تسریع در کار، آن اساسنامه‌های تپیی آماده کرده و در اختیار تعاونی‌ها قرار دهد.

۳- وزارت تعاون و وزارت صنعت و تجارت و دستگاه‌های ذیربط اقدام به جذب و آموزش کارشناسان و مشاوران خبره در خصوص شیوه‌های نوین تامین مالی تعاونی‌ها در ایران نمایند.

۴- وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی با همکاری وزارت صنعت، معدن و تجارت می‌تواند با برگزاری دوره‌های عملی و آموزشی مناسب و مستمر علاوه بر ارتقاء بهره‌وری تعاونی‌ها طریقه استفاده از این شیوه‌های نوین تامین مالی را به آنها آموزش دهد.